

АНОТАЦІЯ

Антонович М. О. Особливості функціонування особистості наркозалежних. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія». – Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, Київ, 2021.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та виконання науково-практичного завдання, пов'язаного з вивченням психологічних особливостей функціонування особистості наркозалежних та розробкою системи психологічної підтримки та корекції наркозалежних осіб. Формування ранніх дезадаптивних схем наркозалежних відбувається в дитинстві та базується на батьківсько-дитячих стосунках, що несуть емоційну холодність, відторгнення, редукцію позитивних емоцій, відсутність прийняття та підтримки, що може виступати фактором преморбідного формування адикції.

Виявлено, що емоційна сфера наркозалежної особистості або певні емоційні стани виступають актуалізуючими факторами при активації вже сформованих ранніх дезадаптивних схем. переживання та насамперед для уникання активації ранніх дезадаптивних схем. Встановлено, що серед особливостей базових емоційних станів у досліджених групах дослідження (ГД) переважали «Відраза» – 15,7 %, «Презирство» – 13,7 %, «Страх» – 14,7 %, «Сором» – 13,7 %, «Провина» – 13,7 %. Аналізом міри емоційних переживань за індексом позитивних емоцій слабкий ступінь виразності виявлено у 37,3 % ГД. У свою чергу сильний ступінь виразності виявлено у 17,6 % ГД. За індексом гострих негативних емоцій слабкий ступінь виразності виявлено у 32,4 % ГД, сильний ступінь – у 13,7 % ГД. За індексом тривожно-депресивних емоцій слабкий ступінь виразності виявлено у 26,5 % ГД, сильний ступінь виразності – у 19,6 % ГД.

Особистісна ідентичність наркозалежних характеризується слабкою диференційованістю усвідомлення власного «Я», розмитістю та не сформованістю кордонів власного «Я», а саме злипанням аспектів «Я» –

реального та «Я» – ідеального, що детермінує деформацію особистісної ідентичності та ціннісно-мотиваційної сфери особистості. Встановлено розподіл «Я» – реальне у ГД, а саме: авторитарний 16,7 %, егоїстичний 14,7 %, агресивний 13,7 %. Показовими є відмінності між показниками ГД – залежний 13,7 %, доброзичливий ГД 14,7 %, альтруїстичний 13,7 %. Розподіл «Я» – ідеальне є відмінним серед показників ГД, а саме: авторитарний 16,7 %; егоїстичний – 13,7 %, агресивний – 14,7 %. У свою чергу показовими є відмінності між показниками доброзичливий 13,7 % та альтруїстичний 14,7 %.

Особливості регуляції Self-системи наркозалежних базуються на формуванні ідеального образу для оточуючих, який виступає соціальною «маскою», що покликана приховати жакливу внутрішню порожнечу, ницість і порочність власного «Я». Регуляції Self-системи за показниками у ГД склали: «Негативне тілесне Self» 10,8 %, «Прагнення до ідеального Self-об'єкту» 11,8 %, «Ідеал цінностей» 12,7 %, «Симбіотичний захист Self» 11,8 %. Виразність типів особистості у ГД відрізняється за показниками «Самовпевнений–Нарцисизм» 4,9 %, «Агресивний–Садист» 5,9 %.

Профіль особистості наркозалежних базується на багатоаспектній розвиненості типів особистості, які вносять індивідуальні характеристики в особистість наркозалежних та проявляють себе при певних обставинах, що свідчить про умовну гетерогенність за даними характеристиками.

Розроблено «Прогностичну модель логістичної регресії для визначення факторів ризику розвитку наркозалежності», яка може використовуватися як діагностична на етапі формування наркозалежності. Розроблено систему психологічної підтримки та корекції наркозалежних осіб, де запропоновано засади, принципи, особливості та умови її проведення. Розроблено «Орієнтовну діагностичну пам'ятку», «Схему побудови психологічної підтримки наркозалежних осіб». Встановлені перешкоди успішності психологічної підтримки, схема її співвідношення та етапи дотримання наркозалежною особою і членами родини. Окреслено завдання та види втручання у вигляді тренінгових психотерапевтичних та психокорекційних заходів, які необхідно

застосовувати спільно з «Програмою психологічної корекції наркозалежних за допомогою системи арт-терапевтичних тренінгів».

Обґрунтовано, впроваджено та оцінено ефективність «Програма психологічної корекції особистості наркозалежних за допомогою арт-терапевтичних тренінгів». Програма складається з заходів, метою яких є послідовне вирішення наступних проблем: формування установки на психологічну корекцію; стабілізація емоційного фону і поведінки; корекція порушених уявлень наркозалежних про себе, формування адекватного образу «Я» – реальне та «Я» – ідеальне; формування комплексу життєвих установок і системи цінностей, спрямованих на вирішення проблем адиктивного та неадиктивного генезу за рахунок адаптивних стилів поведінки, необхідних для успішної профілактики рецидивів і психосоціальної адаптації. Аналіз ефективності програми виявив достовірну позитивну динаміку показників психоемоційної сфери та патернів особистісної ідентичності наркозалежних.

Мета роботи – емпірично дослідити психологічні закономірності функціонування наркозалежної особистості, розробити систему психологічної підтримки та корекції наркозалежних осіб для профілактики рецидивів і психосоціальної адаптації.

Наукова новизна отриманих результатів. Вперше проведено наукове обґрунтування та дослідження ранніх дезадаптивних схем, базових емоційних станів наркозалежних, подальшого розвитку дістало уявлення щодо ідентифікаційних характеристик, особливостей функціонування Self-системи, характерологічних типів особистості, як патернів функціонування наркозалежної особистості. Розроблена прогностична модель логістичної регресії для визначення факторів ризику розвитку наркозалежності.

Доведено, що формування ранніх дезадаптивних схем наркозалежних відбувається в дитинстві та базується на батьківсько-дитячих стосунках, які несуть лише емоційну холодність, відторгнення дитини, редукцію позитивних емоцій, відсутність прийняття та підтримки. Такі стосунки обумовлюють акумуляцію негативного досвіду, який виступає фактором преморбідного формування адикції та певних стилів поведінки особистості в дорослому житті;

характерно стабільне переживання негативних станів емоційної сфери особистості, що вступають в різке протиріччя з ідеологічними, моральними або естетичними принципами і установками суспільства.

Виявлено, що емоційні стани та ранніх дезадаптивних схем є взаємозалежними, так як ранні дезадаптивні схеми виступають одним із предикторів формування емоційної сфери особистості та в подальшому емоційний стан виступає актуалізуючим фактором при активації сформованих РДС, що є характерними для всіх видів наркотичної залежності.

Визначено, що особистісна ідентичність наркозалежних характеризується роз'єднаністю та неузгодженістю образу «Я», що формується за рахунок поверхневої та слабкої диференційованості усвідомлення власного «Я»; розмитістю та не сформованістю кордонів власного «Я», злипанням аспектів «Я» – реального та «Я» – ідеального, що детермінує деформацію особистісної ідентичності та ціннісно-мотиваційної сфери особистості; поліморфність структури «Я», труднощі самоідентифікації та неспроможність відрізнити «ідеальні» аспекти особистості від реальних сприяє формуванню дифузного статусу особистісної ідентичності, підтримуючи процес негативної трансформації в адиктивну ідентичність та характеризується усвідомленням наркозалежної особистості власної маргінальності.

Доведено, що функціонування Self-системи наркозалежних ґрунтується на формуванні ідеального образу для оточуючих, який виступає соціальною «маскою» для приховування внутрішньої порожнечі, ницості і порочності власного «Я». Функціонування особистості наркозалежних базується на багатоаспектній розвиненості типів особистості, які вносять індивідуальні характеристики в особистість наркозалежних та проявляють себе при певних обставинах, що свідчить про умовну гетерогенність за даними характеристиками.

Розроблено логіт-модель для «Шкала диференціальних емоцій», «Діагностика ранніх дезадаптивних схем», «Індекс функціонування Self-системи», «Автопортрет особистості» та сукупно шкал «Хто я?» та «Діагностика міжособистісних відносин», що мають прогностичну цінність

0,92, 0,87, 0,81 та 0,94 відповідно. Чутливість загальної логіт-модель, регресорами якої були вищенаведені моделі складає 100,00 %, специфічність – 93,33 %, прогностична цінність 98,46 %, що дозволяє використовувати дану модель для психодіагностиці ризику формування наркотичної залежності. Науково обгрунтовано та розроблено систему психологічної підтримки та корекції наркозалежних осіб та проведено оцінка її ефективності.

Практична значущість отриманих результатів полягає в розробці системи психологічної підтримки та корекції наркозалежних осіб. Дана система містить загальні засади та підходи психологічної підтримки наркозалежних осіб та програму психологічної корекції наркозалежних за допомогою системи арт-терапевтичних тренінгів, яка враховує виявлені психологічні мішені впливу. Для психодіагностики та наркологічної практики вагомого значення набуває створений надійний психодіагностичний інструментарій визначення ризиків формування наркотичної залежності. Запропонований алгоритм програми психологічної корекції, враховує досягнення цілей та базується на психокорекційних мішенях впливу, включає гнучку систему психологічних інтервенцій, адаптовану до реальних клінічних умов реалізації психологічних втручань.

Ключові слова: адикція, агресивність, базові емоційні стани, безробіття, взаємини у сім'ї, деліквентні підлітки, конфліктні родини, наркозалежна особистість, нарцистична регуляція, особистісна ідентичність, психологічна корекція, психотерапія, ранні дезадаптивні схеми, соціальний стрес, тривога.

ABSTRACT

Antonovych M. O. Features of drug addictive personality functioning. – Qualifying scientific paper. Manuscript copyright.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 «Social and behavioural sciences» in speciality 053 «Psychology». – Ukrainian State Employment Service Training Institute (USESTI), Kyiv, 2021.

In the dissertation, the theoretical generalization and performance of the scientific and practical task connected with studying of psychological features of functioning of the personality of drug addicts and development of system of psychological support and correction of drug addicts is carried out. The formation of early maladaptive schemes of drug addicts occurs in childhood and is based on parent-child relationships, which carry emotional coldness, rejection, reduction of positive emotions, lack of acceptance and support, which can be a factor in premorbid addiction.

It was found that the emotional sphere of a drug-addicted person or certain emotional states are actualizing factors in the activation of already formed early maladaptive schemes, experiences and, above all, to avoid activation of early maladaptive schemes. It is established that among the features of basic emotional states in the studied research groups (RG) «Disgust» prevailed – 15,7%, «Contempt» – 13,7%, «Fear» – 14,7%, «Shame» – 13,7%, «Guilt» – 13,7%. Analysis of the degree of emotional experiences according to the index of positive emotions showed a weak degree of expression in 37,3% of RG. In turn, a strong degree of expression was found in 17,6% of RG. According to the index of acute negative emotions, a weak degree of expression was found in 32,4% of RG, a strong degree – in 13,7% of RG. According to the index of anxiety-depressive emotions, a weak degree of expression was found in 26,5% of RG, a strong degree of expression – in 19,6% of RG.

The personal identity of drug addicts is characterized by internal consistency, which is formed due to the weak differentiation of self-awareness, blurred and unformed boundaries of «Self», namely the adhesion of aspects of «Self»-real and «Self»-ideal, which determines the deformation of personal and value-motivational

sphere of personality. The distribution of «Self»-real – in the RG, namely: authoritarian 16,7%, selfish 14,7%, and aggressive 13,7%. The differences between the indicators of RG are indicative – dependent 13,7%, friendly RG 14,7%, altruistic 13,7%. The distribution of «Self»-ideal is different among the indicators of GD, namely: authoritarian 16,7%; selfish – 13,7%, aggressive – 14,7%. In turn, the differences between the indicators of benevolent 13,7% and altruistic 14,7% are indicative.

Peculiarities of self-regulation of drug addicts are based on the formation of an ideal image for others, which acts as a social «mask» designed to hide the terrible inner emptiness, meanness and depravity of their own «Self». Regulations of the Self-system according to the indicators in the RG were: «Negative bodily Self» 10,8%, «Striving for an ideal Self-object» 11,8%, «Ideal of values» 12,7%, «Symbiotic protection of the Self» 11, 8%. The expressiveness of personality types in RG differs in terms of «Self-confident-Narcissism» 4,9%, «Aggressive-Sadist» 5,9%.

The personality profile of drug addicts is based on the multifaceted development of personality types that make individual characteristics in the personality of drug addicts and manifest themselves under certain circumstances, which indicates the conditional heterogeneity of these characteristics.

A «Prognostic model of logistic regression to determine risk factors for drug addiction» developed which can be used as a diagnostic one at the stage of drug addiction formation. A system of psychological support and correction of drug addicts developed, which offers the principles, principles, features and conditions of its implementation. The «Approximate diagnostic memo», «The scheme of construction of psychological support of drug addicts» are developed. Obstacles to the success of psychological support, the scheme of its relationship and the stages of compliance by drug addicts and family members. The tasks and types of intervention in the form of training psychotherapeutic and psychocorrectional measures, which must be applied in conjunction with the «Program of psychological correction of drug addicts through a system of art-therapeutic training» are outlined.

The effectiveness of the «Program of psychological correction of the personality of drug addicts with the help of art-therapeutic trainings» is substantiated,

implemented and evaluated. The program consists of measures aimed at consistently solving the following problems: the formation of the attitude to psychological correction; stabilization of emotional background and behavior; correction of disturbed perceptions of drug addicts about themselves, formation of an adequate image of «Self»-real and «Self»-ideal; formation of a set of life attitudes and a system of values aimed at solving problems of addictive and non-addictive genesis through adaptive behaviors necessary for successful prevention of relapse and psychosocial adaptation. The analysis of the effectiveness of the program revealed a significant positive dynamics of indicators of the psycho-emotional sphere and patterns of personal identity of drug addicts.

The aim of the work is to empirically investigate the psychological regularities of the functioning of a drug dependent person and to develop a system of psychological support and correction of drug dependent persons for the prevention of relapse and psychosocial adaptation.

Scientific novelty of the obtained results. For the first time scientific substantiation and research of early maladaptive schemes, basic emotional states of drug addicts, further development got an idea of identification characteristics, features of Self-system functioning, characterological types of personality, as patterns of functioning of drug addict. The prognostic model of logistic regression for definition of risk factors of development of drug addiction is developed.

It is proved that the formation of early maladaptive schemes of drug addicts occurs in childhood and is based on parent-child relationships, which carry only emotional coldness, rejection of the child, reduction of positive emotions, lack of acceptance and support. Such relationships lead to the accumulation of negative experiences, which is a factor in the premorbid formation of addiction and certain behavioral styles of the individual in adult life; characterized by a stable experience of negative states of the emotional sphere of the individual, which come into sharp conflict with the ideological, moral or aesthetic principles and attitudes of society.

It was found that emotional states and early maladaptive schemes (EMS) are interdependent, as early maladaptive schemes are one of the predictors of the formation of the emotional sphere of personality and further emotional state is an

actualizing factor in activating the formed EMS, which are characteristic of all types of drug addiction.

It is determined that the personal identity of drug addicts is characterized by the internal consistency, disunity and inconsistency of the image of «Self», which is formed due to the superficial and weak differentiation of self-awareness; blurring and non-formation of boundaries of his own «Self», sticking together of aspects of «Self»-real and «Self»-ideal, which determines the deformation of personal identity and value-motivational sphere of personality; polymorphism of the structure of «Self», difficulties of self-identification and inability to distinguish «ideal» aspects of personality from real ones contributes to the formation of diffuse status of personal identity, supporting the process of negative transformation into addictive identity and is characterized by awareness of drug addiction.

It is proved that the functioning of the Self-system of drug addicts is based on the formation of an ideal image for others, which acts as a social «mask» for hiding the inner emptiness, meanness and viciousness of his own «Self». The functioning of the personality of drug addicts is based on the multifaceted development of personality types that make individual characteristics in the personality of drug addicts and manifest themselves under certain circumstances, which indicates the conditional heterogeneity of these characteristics.

A logit model has been developed for the «Scale of Differential Emotions», «Diagnosis of early maladaptive schemes», «Self-system functioning index», «Self-portrait of the person» and a set of scales «Who am I?» and «Diagnosis of interpersonal relationships», which have a prognostic value of 0,92, 0,87, 0,81 and 0,94, respectively. The sensitivity of the general logit model, the regressors of which were the above models is 100,00%, specificity – 93,33%, prognostic value 98,46%, which allows using this model for psychodiagnostics of the risk of drug addiction. The system of psychological support and correction of drug addicts has been scientifically substantiated and developed and its effectiveness has been evaluated.

The practical significance of the obtained results is to develop a system of psychological support and correction of drug addicts. This system contains general principles and approaches of psychological support of drug addicts and a program of

psychological correction of drug addicts with the help of a system of art-therapeutic trainings, which takes into account the identified psychological targets of influence. For psychodiagnostics and narcological practice, the created reliable psychodiagnostic tools for determining the risks of drug addiction become important. The proposed algorithm of the psychological correction program takes into account the achievement of goals and is based on psychocorrectional targets of influence, includes a flexible system of psychological interventions, adapted to the real clinical conditions of psychological interventions.

Key words: addiction, aggression, basic emotional states, unemployment, family relationships, delinquent adolescents, conflicting families, drug addicts, narcissistic regulation, personal identity, psychological correction, psychotherapy, early maladaptive patterns, social stress, anxiety.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у вітчизняних наукових фахових виданнях та збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз даних

1. Антонович М. О. Взаємозалежності базових емоційних станів та ранніх дезадаптивних схем у наркозалежних. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*. 2020. № 15. С. 81–87. DOI: 10.26565/2312-5675-2020-15-09
2. Antonovych M. Peculiarities of interdependence of radicals of narcissical regulation and types of personality of drug abuse personality. *Visnik HNPU imeni G. S. Skovorodi Psihologija*. 2020. № 63. Р. 8–17. DOI: 10.34142/23129387.2020.63.01
3. Antonovych M. Features of narcissistic regulation of drug abuse personality. *Psychological Counseling and Psychotherapy*. 2020. № 14. Р. 81–85. DOI: 10.26565/2410-1249-2020-14-07
4. Антонович М. О. Вираженість ранніх дезадаптивних схем та емоційних станів у наркозалежних. *Медична психологія*. 2020. № 1–2. С. 140–145.

Наукові праці, у періодичних наукових виданнях держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку

5. Антонович М. О. Модель логістичної регресії для визначення факторів ризику розвитку наркозалежності. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*. 2020. № 3 (18). С. 12 – 27.
6. Антонович М. Особливості особистісної ідентичності наркозалежних. *Fundamental and Applied Research in Practice of Leading Scientific Schools*. 2020. №41 (5). С. 50–57. DOI: 10.33531/farplss.2020.5.9

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертаційного дослідження

7. Антонович М. О. Особливості регуляції Self-системи наркозалежної особистості. *«Довженківські читання: Вживання психоактивних речовин в період пандемії COVID-19»*: матеріали XXI Укр. наук.-практ. конф. з міжнарод. уч., м. Харків, 28–29 квіт. 2021 р. Харків, 2021. С. 3–7.

8. Antonovych M. O. Research of personal's identity features of drug abused individuals. *«Довженківські читання: «Доказова медицина в психіатрії залежностей»*: матеріали XX Укр. наук.-практ. конф. з міжнарод. уч., м. Харків, 25 лист. 2020 р. Харків, 2020. С. 3–5.

9. Antonovych M. Psychotherapy and psychological consulting in rehabilitation programs of psychoactive substances abused. *«Психологічне консультування та психотерапія: виклики сучасності»*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., м. Харків, 15–16 лист. 2019 р. Харків, 2019. С. 7–11.